

**MILLIY TARBIYA VA ZAMONAVIY TA'LIM TIZIMI: UZVIYLIK
MASALALARI**

Nishanova Aziza Mirzaxmadovna
TURAN INTERNATIONAL UNIVERSITY

Turg'unova Gulchehra Adilovna
TURAN INTERNATIONAL UNIVERSITY

SBT-22 01- guruh talabasi

Annotatsiya: *Ushbu maqolamizda globallashuvning yoshlar tarbiyasi va millat mentalitetiga salbiy ta'sirlari, o'sib kelayotgan yosh avlodda yuksak ma'naviyat, keng dunyoqarash, kuchli tafakkurni shakllantirish, ogohlik va sergaklik ruhida tarbiyalashda milliy tarbiyaning o'rni va ahamiyati tahlil qilingan.*

Kalit so'zlar. *milliy tarbiya, globallashuv, fxborot asri, milliylikning shaffoflashuvi, ogohlik, begonalashuv, ijtimoiy tarmoqlar, milliy qadriyatlar, yosh avlod, strategik maqsad.*

Abstract: *In this article, we analyze the negative impact of globalization on the education of youth and the mentality of the nation, the role and importance of national education in the formation of high spirituality, a broad worldview, strong thinking, consciousness and vigilance among the younger generation.*

Keywords. *national education, globalization, the era of globalization, transparency of nationality, awareness, alienation, social networks, national values, young generation, strategic goal.*

KIRISH

Tarbiya masalasi insoniyat paydo bo'lgandan buyon eng dolzarb masalalardan biri bo'lib kelmoqda. Tadqiqotchilar fikricha, insoniyat hayotining ibtidoiy davrlarida bolalarni tarbiyalashda stixiyali g'oyalar paydo bo'lgan va tarbiya mazmuni turli davrlarda, turli xalq, millat va elatlarda u yoki bu shaklda bo'lishiga qaramasdan ibtidoiy to'ldavridan insoniyat ongli yoki ongsiz ravishda ushbu murakkab va uzluksiz jarayonni amalga oshirib kelmoqda. Shu o'rinda jamiyatda yosh avlodni axloqiy va irodali tarbiyalash dolzarb muammo bo'lib kelgan va doimo shunday bo'lib qoladi. Hozirgi mafkuraviy tahdidlar kundan kunga kuchayayotgan ayni paytda yoshlarni, ayniqsa, maktab o'quvchilarini tarbiyalash muommolarini hal etish masalasini qiyinlashtirmoqda. Chunki, bugungi zamonaviy jamiyatda aksariyat bolalarning irodaviy rivojlanishda zaiflik va hatti-harakatlarida salbiy harakter xususiyatlarning namoyon bo'lishi, o'sib kelayotgan yosh avlodni axloqiy sifatlarini tarbiyalashni yetakchi masala sifatida namoyon qiladi. Yoshlarning ma'lum bir qismi ayniqsa o'smirlar tomonidan qabul qilingan ideallar, me'yor, hamda qadriyatlar yosh avlodni axloqiy va irodali tarbiyalashning butun tizimini takomillashtirish zaruriyatini yuzaga keltirmoqda. So'nggi yillarda mamlakatimizda yoshlar tarbiyasi masalasi davlat siyosati darajasiga ko'tarilganini inobatga olib, ushbu yo'nalishdagi prinsipial yondashuvlarni takomillashtirish, strategik maqsad va vazifalarning konseptual asoslarini ishlab chiqish zaruratini talab qiladi.

Mamlakat yoshlarini ma'nan va jismonan barkamol qilib tarbiyalash, iqtidori va salohiyatini ro'yobga chiqarish, ularni davlat va jamiyatning rivojiga keng jalb etish, tashabbuslarini yetarli darajada qo'llabquvvatlash maqsadida huquqiy asoslar, iqtisodiy imkoniyatlar va tashkiliy mexanizmlarni yanada kengaytirishga xizmat qiladi.

MUHOKAMA XXI asr kishisi umuminsoniy qadriyatlardan va bugungi kun haqiqatlaridan kelib chiqib, jismonan sog'lom, ma'naviy axloqiy, intellektual jihatdan rivojlangan, mustaqil fikrlaydigan bo'lishi shu bilan birga dunyoda sodir bo'layotgan jarayonlarga loqayd bo'lmazligi, tashqi olam bilan faol aloqada bo'lishi lozim. Bugungi globallashuv jarayonlari, fan-texnika taraqqiyoti, innovasion jamiyatga bo'lgan ehtiyoj yoshlar uchun ko'plab imkoniyatlar yaratmoqda. Ular oldiga tezkor qarorlar qabul qilish, innovasion tafakkurni shakllantirish, intellektual salohiyatni oshirish bilan birga milliy va umuminsoniy qadriyatlarga sodiq bo'lishdek hayotiy talablarni qo'ymoqda. O'sib kelayotgan yosh avlodda yuksak ma'naviyat, keng dunyoqarash, tafakkurni shakllantirish, ogohlik va sergaklik ruhida tarbiyalash davr talabiga aylandi. Sababi fikrlash, tahlil qilish, idrok qilish qobiliyatiga ega bo'lmagan yosh avlod faqat topshiriqni bajaruvchi manqurtga aylanishi ehtimoli mavjud. Manqurtlar esa kechagi, bugungi, kelgusi kun haqida o'ylamaydi. Ular inson uchun zarur bo'lgan erk, haq-huquq va qadriyatlarning qadriga yetmaydi. Shu o'rinda o'sib kelayotgan yosh avlodni mamlakatimiz va o'z kelajagiga bo'lgan ishonch odobini tarbiyalash ta'lim olishida, shaxsiy hayotida, kelgusi ish faoliyatida, jamoa orasida qat'iy harakat qilishida katta ahamiyatga ega. Har bir ma'naviyatli, ongli insonda vatanidan faxrlanish tuyg'usi bo'lishi, unga munosib bo'lishga harakat qilishi lozim. Uni rivojlantirish, shakllantirish va yosh avlodni milliy qadriyatlar asosida to'g'ri tarbiyalash har bir davlat va jamiyat oldidagi muhim vazifadir. Bolalarda vatan tuyg'usini tarbiyalash, ajdodlar o'tmishi, kechinmalari, madaniyati jahon fan va madaniyati sohasida tutgan o'rni haqida ma'lumot berish muhim ahamiyatga ega. Inson o'zi o'zida ezgulikni yaratish, ma'naviy yuksalish uchun mas'ul, ammo shu bilan birga insonning yuksalishida ta'limning roli nihoyatda katta ekanligini inkor etib bo'lmaydi. Inson tarbiyasi masalasi, ularni nuqsonlardan, hayvoniy qusurlardan qutqarish ajdodlarimizning azaliy qayg'usi bo'lib kelgan. Shaxs, millat, insoniyat ma'naviyatining holati va darajasi jamiyat taraqqiyotiga turlicha ta'sir etishi mumkunligi qadim zamonlardan beri ma'lum. Jamiyat hayotidagi barcha yuksalishlar, taraqqiyot imkoniyatlar, komil inson shaxsining shakllanishi muayyan imkoniyatlar bilan bog'liq. Shuning uchun jamiyat taraqqiyotidagi tushkunliklar, turg'unlik holatlari, iqtisodiy, siyosiy omillardangina emas, balki kishilarning ongi, e'tiqodi, dunyoqarashi, axloqiy kamoloti darajasidan ham izlash kerak. “Tarbiya” va “tarbiyat” so'zlari 1)parvarish qilmoq; ta'lim bermok; o'rgatish; 2)navozish; mehribonlik ko'rsatish; ko'z-quloq bo'lish; himoya qilish; kabi ko'p qirali ma'nolarga ega[2]. “Tarbiya”atamasi XVII-XIX asrlarda hozirgi bizning davrimizga qaraganda boshqacha ma'noga ega edi. Bu davrlarda bolalarning normal o'sishi va rivojlanishini ta'minlash deb tushinilgan bo'lsa, XX asrda ushbu atama yangi mazmun bilan to'ldirilib bunda barcha rivojlanish omillari (tasodifiy, stixiyali va maqsadli)ta'sirida shaxsning shakllanishi, natijada esa madaniyatni egallashi va jamiyat a'zosiga aylanishi sifatida talqin etildi. “Tarbiya”tushunchasi “shakllanish”, “ijtimoiylashish” tushunchalari bilan birlashib, pedagogik tushunchadan ko'ra ko'proq psixologik va

sosiologik tushunchaga aylandi. Inson asosan ikki xil yoʻl bilan tarbiyalanishi mumkin: birovlarining bevosita taʼsiri, yaʼni oʻrgatishi, shuningdek donolar fikrlari, oʻgʻitlari va asarlarini oʻqish orqali; inson oʻzining fikrlashi, odamlar hatti-harakatidan, qilgan va qilayotgan ishlaridan tegishli xulosalar chiqarib olishi, -eng qudratlisi-tafakkuri vositasida tarbiyalanishi mumkin. Har bir xalq va davlatda amalga oshirilayotgan tarbiya jarayoni umuminsoniy tarbiya tizimining tarkibiy qismidir. Demak mamlakatda olib borilayotgan siyosat kabi, tarbiya jarayoni ham umumbasharish ehtiyojlardan kelib chiqishi lozim. Sababi insoniyat tamadduni taqdiri barcha xalqlar uchun bir xil qimmatlidir. Dunyoda ijobiy xususiyatlaridan koʻra koʻproq milliy tarbiya asoslariga tobora koʻproq xavf solayotgan globallashtirish jarayoni va ommaviy madaniyatning salbiy jihatlari, global muommolar: giyohvandlik; ekstremizm va terrorizm xavfi; turli ekologik muommolar butun insoniyat oldida tarbiya masalasini global muommolardan biriga aylantirmoqda. Ushbu jarayonlar xavf va tahdidlarga qarshi millatlararo pedagogik birlikni taqozo qilmoqda. Ota-bobolarimiz “Agar kishiga hayotning oʻzi berolmasa taʼlim, unga oʻrgata olmas hech bir muallim” deya juda asosli fikr aytishgan[5]. Birinchi prezidentimiz haqli ravishda “Tarbiyachi- ustoz boʻlish uchun, boshqalarning aql-idrokini oʻstirish maʼrifat ziyosidan bahramand qilish, haqiqiy vatanparvar, haqiqiy fuqaro etib yetishtirish uchun avvalo, tarbiyachining ana shunday yuksak talablarga javob berishi, ana shunday fazilatlarga ega boʻlishi kerak” degan edilar[3]. Tarbiya mavsumiy, maʼlum bir vaqtga moʻljallangan ish emas, balki jamiyat va davlat ahamiyatiga molik kechiktirib boʻlmay, uzluksiz davom etadigan jarayon va strategik masaladir. Tarbiya jarayoni oʻqituvchi va oʻquvchining oʻzaro taʼsirida amalga oshiriladigan dinamik tizim sifatida qaraladi. Tarbiya jarayoni taʼlim muassasasi pedagogik faoliyatining yadrosidir[4]. Barqaror axloqiy xulq-atvorga ega, qobiliyatli shaxsni rivojlantirish uchun shart-sharoitlar yaratish, oʻz taqdirini oʻzi belgilash, jamiyatda oʻzini oʻzi moslashtirish, vatanparvarlik, fuqarolik va maʼnaviyaxloqiy tarbiya, sogʻlom turmush tarzini oʻquvchilarga singdirish tarbiyaning asosiy maqsadi hisoblanadi. Maktab oʻquvchilarini kelajakka yoʻnaltirish: oʻziga boʻlgan ishonchni rivojlantirish, ularga oʻziga xosligini tushunishga, boshqa odamlarning fikrlarini hurmat qilishga oʻrgatish, oʻzini xolis baholash, oʻz qobiliyatlari, malakalarini hisobga olgan holda kelajak uchun real rejalar tuzish, oʻz-oʻzini anglashi, oʻzini boshqarish tizimini takomillashtirish ishbilarmonlik, axloq va tashabbuskorlikni tarbiyalash, ularning oilalari, oʻqituvchilar bilan oʻzaro aloqalarini faollashtirish lozim. Bizning fikrimizcha tarbiya jarayoni maxsus ishlab chiqilgan boʻlishi, yaʼni bolaning oʻz-oʻzini rivojlantirish, oʻz-oʻzini boshqarish imkoniyatlari bilan uygʻunlashtirilgan maqsadga muvofiq tizim boʻlgandagina haqiqiy boʻladi. XXI asr kishisi umuminsoniy qadriyatlardan va bugungi kun haqiqatlaridan kelib chiqib, jismonan sogʻlom, maʼnaviy axloqiy, intellektual jihatdan rivojlangan, mustaqil fikrlaydigan boʻlishi shu bilan birga dunyoda sodir boʻlayotgan jarayonlarga loqayd boʻlmay, tashqi olam bilan faol aloqada boʻlishi lozim. Bolaning shaxs sifatida shakllanish va ijtimoiylashuv davri asosan maktab tizimida yuz beradi. Inson va jamiyatning mavjudligini taʼminlaydigan qadriyatlar milliy tarbiya tufayli ajdodlardan asta-sekin avlodlarga oʻtadi.

NATIJALAR Mamlakatimizda mustaqillik yillarida milliy tarbiyani samarali tashkil qilishda oʻquv muassasalari va umumtaʼlim maktablarining moddiy-texnik bazasini

mustahkamlashga eʼtiborni kuchaytirish jiddiy masalaga aylandi. Shu maqsadda 2004-2009 yillarda maktab taʼlimini rivojlantirish umummilliy dasturi qabul qilindi. Unga muvofiq mamalakatimizda mavjud on mingdan ortiq umumtaʼlim maktablarning moddiy-texnik bazasini mustahkamlash, taʼlim jarayonining mazmunini tubdan takomillashtirish, oʻqituvchilarning mehnatini moddiy va maʼnaviy ragʻbatlantirish boʻyicha katta ishlar qilinmoqda. Umuman olganda, oxirgi yillarda mamlakatimizda milliy tarbiyani yaxshilash masalasida tizimli islohatlar amalga oshirilmoqda. 2019 yil 20 iyunda Uzluksiz maʼnaviy tarbiya konsepsiyasining qabul qilinishi bu borada ildam qadamlardan biri boʻldi. Uzluksiz maʼnaviy tarbiya konsepsiyasini amalga oshirishning ustuvor yoʻnalishlaridan biri aholining farzand tarbiyasi boʻyicha bilimlarini, pedagogik madaniyatini oshirish, fuqarolarni uzluksiz maʼnaviy tarbiyaning samarali usullari va amalga oshirish shakllari bilan muntazam tanishtirib borish hisoblanadi. Konsepsiya yosh avlod tarbiyasidagi ishlarni yangi bosqichga olib chiqishga qaratilgan ustuvor vazifalar, asosiy maqsad va yoʻnalishlarni belgilab berdi [1]. Konsepsiyada belgilangan yoʻnalishlar mamlakat yoshlarini maʼnan va jismonan barkamol qilib tarbiyalash, iqtidori va salohiyatini roʻyobga chiqarish, ularni davlat va jamiyatning rivojiga keng jalb etish, tashabbuslarini yetarli darajada qoʻllab-quvvatlash maqsadida huquqiy asoslar, iqtisodiy imkoniyatlar va tashkiliy mexanizmlarni yanada kengaytirishga xizmat qiladi. Mazkur Konsepsiya Oʻzbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi, Oʻzbekiston Respublikasining «Taʼlim toʻgʻrisida»gi, «Yoshlarga oid davlat siyosati toʻgʻrisida»gi qonunlari, xalqaro huquqning umumeʼtirof etilgan hujjatlari, xususan «Bola huquqlari toʻgʻrisida»gi, «Bola huquqlarining kafolatlari toʻgʻrisida»gi konvensiyalar, Birlashgan Millatlar Tashkilotining «Yoshlar-2030» strategiyasi hamda Oʻzbekiston Respublikasining taʼlim toʻgʻrisidagi qonun hujjatlariga asoslanadi. Konsepsiyada belgilangan vazifalar Oʻzbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yoʻnalishi boʻyicha Harakatlar strategiyasi talablari, Uzluksiz maʼnaviy tarbiya konsepsiyasi, milliy va jahondagi ilgʻor tajribalar, mamlakatimizdagi ijtimoiy-siyosiy oʻzgarishlar bilan uygʻun ravishda amalga oshiriladi. Konsepsiyaning maqsadi -yosh avlodda mustaqil hayot uchun zarur ijtimoiy koʻnikma va fazilatlarni yoshiga mos, bosqichma-bosqich shakllantirish asosida yuksak fazilatli, barkamol avlodni vaoyaga yetkazishdan iborat. Konsepsiya toʻrtta bosqichda amalga oshirilishi koʻzda tutilgan boʻlib quyidagi bosqichlarga boʻlinadi: - birinchi bosqich: oilalarda (homila davri,bola tugʻilganidan 3 yoshgacha); - ikkinchi bosqich: maktabgacha taʼlim3-6(7) yoshgacha boʻlgan davr; - uchinchi bosqich:(7(6)-10) yoshgacha boshlangʻich sinf, 11-17 (18) yosh); - toʻrtinchi bosqich:ishlab chiqarishda faoliyat korsatayotgan va band boʻlmagan, shuningdek, oʻrta maxsus kasb-hunar va OTM tizimidagi yoshlar .

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 7.07.2020.санасидаги 422-сонли қарори. <https://lex.uz/ru/docs/4885018>
2. Ўзбек тилининг изоҳли луғати. 2 жилдлик, II том,-М.: «Рус тили нашриёти», 1991, 125-б.

3. Каримов И.А.Буюк келажакимизнинг ҳақиқий кафолоти, Тошкент, “Шарқ” нашриёт- матбаа концернининг Бош таҳририяти, 1993, 27-28-бетлар
4. Н.М.Кошанова.Умумтаълим мактабларида синф раҳбарлари фаолиятини ривожлантириш механизмлари(кластер ёндашуви асосида)” // пед.фан.фалсафа доктори дисс. Чирчиқ, 2022. – Б. 160.
5. Сафо Очил.Мустақиллик маънавияти ва тарбия асослари. Тошкент “Ўқитувчи”1995.-Б. 208. 6. М.К.Рашидова.Тарбияда инсоний фазилатларнинг намоён бўлиши.//Academic Research in Educational Sciences, 3 (12) ,2022. -P.276-280